

Social arv ” et skadeligt begreb i forskning og praktisk arbejde Om enfaktorforklaringer

Tak for sidst.

Her kommer den powerpointpræsentation, som jeg anvendte ved oplægget Jeg har tillige indsat nogle kommentarer om begrebet social arv.

Denne powerpointpræsentation er kun til brug for deltagere i Broens konference den 1/3

På de to første 2 sider er der nogle bemærkninger, der skal sikre, at mine pointer med kritikken af begrebet social arv forstås rigtigt.

- Arv af problemer er en myte. Arv af relativt uddannelsesniveau er en realitet
Social arv forstås almindeligvis som arv sociale problemer Mine kritiske bemærkninger om social arv går kun på social arv forstået som "arv af sociale problemer" eller overførsel af sociale problemer fra forældre til børn. Det er denne form for arv, jeg mener, er en undtagelse. Forældrenes uddannelsesniveau og erhvervmæssige placering i samfundet er derimod stadig meget afgørende for hvilket uddannelsesniveau, børnene får. Man kan således godt tale om, at "arv af relativt uddannelsesniveau" er en hovedtendens. Jeg fortrækker dog at tale om "chanceulighed", fordi man så undgår at forveksle de meget forskellige fænomener: "arv af relativt uddannelsesniveau" med "arv af sociale problemer". Arv af uddannelsesniveau er nemlig noget ganske andet end arv af sociale problemer. Meget uklarhed omkring bruges af social arv stammer fra, at begrebet bruges om to så forskellige samfundsmæssige fænomener.
- Den fejlagtige opfattelse, at børn har stor chance for at arve deres forældres problemer, er meget udbredt. Det er ikke primært socialarbejderne, der har eller skaber de overdrevne risikovurderinger
Jeg har kun undersøgt udbredelsen fejlagtige opfattelser blandt socialarbejdere, men mediediskursen og mindre undersøgelser blandt nye studerende tyder på, at samme opfattelse findes blandt almindelige mennesker. Min kritik retter sig ikke primært mod, at mange socialarbejdere har denne opfattelse. Den retter sig nok så meget mod de mange politikere, der ukritisk anvender dette begreb, mod forskere, der fremlægger og tilrettelægger undersøgelsesresultater således, at man kan få indtryk af, at det er meget almindeligt, at børn arver forældres problemer, og endelig mod medier og undervisere, som videreformidler denne opfattelse. Den sociale arv er en ideel fjende (en meget bekvem syndebuk), der kan henvises til for at forklare samfundsproblemer, som i i virkeligheden ofte er skabt af strukturelle forhold (arbejdsløshed, fattigdom m.v.). Derfor er begrebet social arv så populært.

- Alle børn, der her og nu omsorgssviges, skal hjælpes og så tidligt som muligt. Den fremførte kritik er *ikke* et argument for at undlade støtte, hjælp og kontrol
Min kritik af begrebet social arv skal absolut ikke forstås således, at jeg synes, at der ikke skal sættes ind med hjælp, støtte og evt. kontrol over for familier, hvor belastningerne betyder, at børnene mistrives eller lider overlast, fx i familier, hvor forældrene ikke kan yde tilstrækkelig omsorg for deres børn på grund af alkoholisme eller stofmisbrug. Her *skal* der selvfølgelig sættes ind med hjælp og støtte lige så snart det er konstateret, at der er behov for hjælp. Men udgangspunktet skal være beskrivelsen og analysen af de konkrete belastninger, der bevirker, at barnet ikke trives her og nu. Det skal ikke være myten om at det er almindeligt, at børn "arver" forældrenes problemer, der bliver afgørende for om der interverneres og hvordan. Tankefiguren social arv – forestillingen om arv af forældres problemer – er både forkert og skadelig. Den fører til forkert prioritering af forebyggende tiltag. Den er stigmatiserende, fordi den fører til lave forventninger til de udsatte børn men også deres forældre, og den er endelig ikke handlingsanvisende. Denne for socialt arbejde meget vigtige indsigt fører altså imidlertid hverken til den konklusion, at børnene har det godt i familier, der her og nu er belastede af problemer som fx forældrenes misbrug og kriminalitet, eller den konklusion, at disse familier ikke skal hjælpes og støttes – tværtimod. De skal støttes og så tidligt som muligt. Men begrebet social arv hjælper ikke til at skabe dialog mellem forældre og socialrådgivere, og det hjælper heller ikke at give god støtte og vejledning
- Hovedkonklusionerne fremlægges kort. Dokumentationen og analyserne findes i publikationerne
Den detaljerede dokumentation, analyse og fremlæggelse af konklusioner for de i oplægget fremsatte synspunkter fremlægges i *Social opdrift – social arv* og en kortfattet redegørelse i Ejrnæs, M.(2010): *Det ved vi om social arv*, Lp-serien, Dafolo. Se i øvrigt litteraturlisten på sidste slide.

Morten Ejrnæs 01.03.2016

”Social arv og andre skadelige myter om årsagerne til alvorlige sociale problemer”

Morten Ejrnæs, Aalborg Universitet

Disposition:

1. Myter om social arv og andre og andre enfaktorforklaringer
2. Risikofaktorer – hvor meget forklarer de kendte risikofaktorer af fx ungdomskriminalitet og andre sociale problemer?
3. Hvad kan vi bruge vores viden til ift. at forebygge eller begrænse følgerne af ungdomskriminalitet og andre sociale problemer?

1. Myter om social arv og andre og andre enfaktorforklaringer som årsag til alvorlige sociale problemer

'Kontanthjælpsforældre får kontanthjælpsbørn'

Overskrift på Tænk tanken Krakas Analyse 5/12 2012

Konklusioner:

- Der er et tydeligt element af social arv i kontanthjælpen. Omkring 40 pct. af de unge kontanthjælpsmodtagere 18 og 24 år har forældre, som også selv har modtaget kontanthjælp. Der er fire gange så mange som hos de unge, der ikke er på kontanthjælp.
- Andelen er særligt høj blandt indvandrere og efterkommere. I denne gruppe af kontanthjælpsmodtagere, er det op mod 7 ud af 10, hvis forældre som også selv har modtaget ydelsen.

Avisomtale: Berlingske 05.11.12 med interview med forsker og ekspert på området:

- Tallene bekræfter det, som forskningen har vist i årtier: At den sociale arv er mest massiv i toppen og i bunden af samfundet, hvor den sociale mobilitet er så godt som fraværende.

Mine beregninger på baggrund af de samme registeroplysninger viser:

- 21 % af unge med forældre, der har været på kontanthjælp kommer selv til at modtage kontanthjælp

Risiko – realiteter – forskning og forskningsformidling

Et eks. På forskningsformidling om risiko, der understøtter den fejlagtige social arvs-opfattelse

Kilde: Vidensopsamling om social arv 2003

”Baseret på Socialforskningsinstituttets forløbsundersøgelse af børn født i 1966 kan det bl.a. konstateres at: ...

- Risikoen for selvdestruktiv adfærd (narkomani, selvmordsforsøg) er mellem 2 og 3 gange større for børn af misbrugere.
- Risikoen for selvdestruktiv adfærd (narkomani, selvmordsforsøg) er dobbelt så stor for børn af forældre med mentale lidelser.
- Risikoen for selvdestruktiv adfærd (narkomani, selvmordsforsøg) er 10 gange større for børn, der har været udsat for vold i deres barndom.

Budskabet med disse faktuelle oplysninger er, at der er meget langsigtede konsekvenser for børns liv og levevilkår af at være vokset op med de sociale belastninger, der er undersøgt i dette kapitel.” (Vidensopsamling 2003 s. 39 – 40)

Alternativ opgørelse: sandsynligheden for at pådrage sig sociale problemer på grundlag af de samme data.

Sammenhæng mellem far eller mor ramt af min. ét egentligt problem og den unges problemer. (Unge i 1966-årgangen)

	B&U Problemramt ung: Ung ramt af min. ét problem*	B&U Ikke problemramt ung: Ung ikke ramt af problemer	Unge i alt
Problemfamilie: Enten far el. mor ramt af problemer**	1203 (30%) 8 %	14651 (18%) 92 %	15854 (19%) 100 %
Ikke Problemfamilie: Hverken far el. mor ramt af problemer	2851 (70%) 4 %	66060 (82%) 96 %	68911 (81%) 100 %
Unge i alt	4054 (100%) 5 %	80711 (100%) 95 %	84765 (100%) 100 %

$p < 0,0001$. RR = 1,83. OR = 1,90. Absolut risiko (positiv prediktiv værdi) 7,6%. Præventiv gennemslagskraft 13,5%. Kilde: Egne kørsler hos Danmarks Statistik på data fra registerundersøgelsen.

*6 typer registrerede problemer: død, psykiske lidelser, voldskriminalitet, narkotikamisbrug, selvmord og selvmordsforsøg samt sædelighedsforbrydelser

** 5 typer registrerede problemer: psykiske lidelser, alkohol- og narkotikamisbrug, alvorlig kriminalitet, "mavesår", selvmord og selvmordsforsøg

(Kilde: Nørrung, Per: Social arv – regel eller undtagelse s. 43 I: Ejrnæs m.fl. Social opdrift – social arv 2006

Professionelles anvendelse af begrebet social arv

- Begrebet social arv er populært
 - 85% af socialarbejderne anvender begrebet social arv
- Social arv anføres som årsag
 - Store andele (60% - 70%) af medarbejderne anfører social arv som årsag, når der i en case er oplysninger om forældrenes problemer (i deres egen barndom)
- Risikoopfattelserne er overdrevne
 - 24% har en opfattelse af, at der er 50% sandsynlighed eller mere for at en får en voldsdom i alderen 13 – 27 år, hvis faderen har en voldsdom. Den korrekte procent var ifølge registerundersøgelsen 15%.
- Der er meget stor spredning i risikovurderingen

Anvendelsen af begrebet Social arv og andre enfaktorforklaringer i forskning og i socialt arbejde

Konsekvenser med betydning for socialt arbejde i forhold til enkeltindivider og grupper (den professionelles møde med den unge og forældrene):

- Stempling Stigmatisering og mulig selvopfyldende profeti
 - Dæmonisering
 - Ansvarsfratagelse

Konsekvenser for forebyggelse af kriminalitet på samfundsplan, kommuneplan og skoleplan:

- Vildledende i forhold til opprioritering af indsatser, der retter sig mod snævre risikogrupper

Konklusion: Social arv er en skadelig myte

- Overdrevne og usikre risikovurderinger
- Manglende forskningsmæssig dokumentation og teoriløshed
- Opvækst i kontanthjælpsfamilie, ghettoopvækst eller kultur er lignende skadelige enfaktorforklaringer

2. Risikofaktorer:

Tidlig identifikation af kriminalitet

Risikoen for anholdelse, varetægtsfængsling eller sigtelse for straffelovsovertrædelse inden for et år for

- En 17-årig dreng uden kendte risikofaktorer er 0,5%
- en 17-årig dreng, der er blevet udsat for psykologisk mishandling, hvis forældre er arbejdsløse og separerede, og hvor forældrene har udsat barnet for vold kan beregnes til 4,3%.
- **Min konklusion: 95,7% bliver ikke anholdt, sigtet eller varetægtsfængslet inden for et år.**
- en 17-årig dreng, som er droppet ud af skolen uden afgangseksamen, som er blevet indlagt på et hospitalsafdeling i forbindelse med alkohol- eller stofmisbrug, og som har en børnesag, kan beregnes til 7,9%.
- **Min konklusion: 92,1% bliver ikke anholdt, sigtet eller varetægtsfængslet inden for et år**
- (egne eksemplificerende beregninger på grundlag af oplysninger Christoffersen, Mogens Nygaard, Peter Skov Olsen, Katrine Schødt Vammen, Sarah Sander Nielsen, Jacob Brauner og Mette Lausten (2011): Tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge - Risiko- og beskyttelsesfaktorer, SFI s. 96)
- **Generel konklusion: Udpegning af højrisikogrupper giver kun mulighed for at nå et fåtal af dem, der senere bliver kriminelle.**

3. Hvad kan vi bruge vores viden til ift. at forebygge eller begrænse følgerne af ungdomskriminalitet

- Gør forskningen i risikofaktorer og resiliens mere anvendelsesorienteret
- Styrk den brede forebyggelse
- Styrk fagligheden blandt de professionelle, der møder børn og unge
 - bedre redskaber til at lave realistiske risikovurderinger
 - teorier til at forstå den unikke situation
- Giv de professionelle mulighed for at anlægge et helhedssyn på det enkelte individ, hvor der kan tages højde for både det unikke og tilfældigheder
- Anvend ikke snæver forebyggelse uden at overveje om stigmatisering kan skabe selvopfyldende profetier

Litteratur:

- Christoffersen, Mogens Nygaard, Peter Skov Olsen, Katrine Schødt Vammen, Sarah Sander Nielsen, Jacob Brauner og Mette Lausten (2011): Tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge - Risiko- og beskyttelsesfaktorer, SFI
- Ejrnæs, Morten (2015): Risiko, risikofaktorer og resiliens I: (Erlandsen, T., Rosendal, N., Langager, S. og Petersen, E(red.): *Udsatte børn og unge*, Hans Reitzels Forlag, Latvia (s. 47-58).
- Ejrnæs, M.(2010): *Det ved vi om social arv*, Lp-serien, Dafolo
- Ejrnæs, Morten (2008).: Pædagoger, forskere og diskursen om social arv. I: *Tidsskrift for Socialpædagogik*. 2008 ; nr. 21, juni. Vejlø Print: s. 6-13
- Ejrnæs, Morten, Gabrielsen, Gorm og Nørrung 2007, Per: *Social opdrift – social arv*, 2. udgave, Akademisk Forlag
- Ploug, Niels (red.) 2003: Vidensopsamling om social arv, Udarbejdet af forskere med tilknytning til forskningsprogrammet om social arv, Socialforskningsinstituttet